

І.П. Сенищ, аспірант
Університету банківської справи Національного банку України

СОЦІАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА

У статті розглянуто поняття “соціальна ефективність банківського сектора”, комплекс її складових та вплив на функціонування банківської системи. Автором запропоновано розглядати соціальну та економічну ефективність як складові загальної ефективності банківського сектора. Визначено заходи щодо підвищення соціальної ефективності у банківській сфері.

Ключові слова: соціальна ефективність, економічна ефективність, банківська система, складові соціальної ефективності.

Постановка проблеми. Сьогодні в публікаціях багатьох економістів та вчених все частіше порушуються питання ефективного розвитку банківської системи України в умовах глобалізаційних процесів. Постійний розвиток України створює нові можливості, а відповідно, й зумовлює необхідність формування ефективної банківської системи, спрямованої на інтегрування у світовий фінансовий простір та на виконання своїх основних завдань перед суспільством. Банки відіграють ключову роль у розподілі фінансових ресурсів, тому ефективність функціонування банківської системи здійснює величезний вплив на економіку країни.

Сьогодні аналіз ефективності діяльності вітчизняного банківського сектора обмежується набором фінансових та економічних показників. Замість ефективності часто розраховують рентабельність, що вимірюється через показники ROE та ROA, рідше – коефіцієнт ефективності cost/income ratio (ефективність перетворення витрат на доходи). Також, на думку багатьох науковців, до основних показників, що характеризують ефективний розвиток банківської системи, належать: динаміка темпів приросту основних показників діяльності банківського сектора та реального валового внутрішнього продукту, а також відношення основних показників діяльності банківського сектора України до валового внутрішнього продукту. Однак не береться до уваги той факт, що банки створюються для задоволення фінансових потреб громадян, які є перш за все членами суспільства. Відповідно, банки здійснюють соціально відповідальну діяльність і впливають на суспільство не лише з економічної, а й соціальної точки зору.

Актуальність даного питання потребує вирішення низки проблем, серед яких важливим є обґрунтування соціальної складової ефективності банківської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання економічної ефективності діяльності банків та банківської системи висвітлено у роботах таких зарубіжних вчених: Н. Антонова, В. Кисельова, Р. Коттера, М.

Песселя, Т. Коеллі, Дж. Баттеса, П. Роуза та інших. Сьогодні дослідження ефективності як на рівні окремої банківської установи, так і на регіональному рівні здійснені в працях таких вітчизняних вчених та науковців, як І. Алексєєв, О. Барановський, О. Васюренко, О. Дзюблюк, О. Заруба, Г. Карчева, О. Кіреєв, М. Козоріз, М. Могилюницька, Л. Примостка, Т. Смовженко та ін. Однак питання соціальної ефективності банківського бізнесу порівняно нове у вітчизняному банківництві. Багато авторів зосереджують свою увагу на соціальній відповідальності банківського бізнесу, зокрема закордоном цю сферу досліджували Е. Фріман, Дж. Елкінгтон, Е.В. Янкінс, К. Сміт, Ф. Котлер, Н. Лі, А.Ф. Векслер, Г.Л. Тульчинський, А. Какабадзе, М. Портер, К. Прахалад, Д. Вогул, Л. Фінч, в Україні це питання вивчають Р. Краплин, А. Куліш, М. Стародубська, П. Мазуркевич та інші. Однак соціальна відповідальність – це лише основа для соціальної ефективності банківської системи країни, яка є поняттям більш широким та містить багато факторів. Різні автори розглядають соціальну ефективність у таких ракурсах: С. Мочерний, Л. Гаєвська – соціальну ефективність виробничо-господарської діяльності в економіці, Д. Карамішев, М. Шашина – соціальну ефективність управління в державному секторі, Г. Григорян, З. Ковачев, Г. Мінчев, Т. Пачев – окремі елементи соціальної ефективності на макrorівні. Однак відсутнє дослідження та наукове обґрунтування соціальної ефективності банківського сектора.

Метою даної статті є визначення сутності соціальної ефективності банківського бізнесу як складової ефективного функціонування банківської системи загалом, виокремлення складових соціальної ефективності банків та їх впливу на діяльність окремої банківської установи та системи в цілому, а також розробка певних рекомендацій для підвищення соціального ефекту діяльності банків.

Виклад основного матеріалу. Для більш глибокого розуміння сутності соціальної ефективності банківської системи звернемося до історії розвитку самого поняття “ефективність”.

Термін “ефективність” вперше з’явився в економічній літературі. Він зустрічався вже в роботах В. Петті, одного із засновників класичної політекономії, і голови школи фізіократів Ф. Кене. Однак як самостійне економічне поняття “ефективність” ними не розроблялась. Вони вживали цей термін у значенні результативності та для оцінки тих чи інших урядових чи приватних заходів залежно від того, сприяли вони відновленню економічного життя чи ні.

Інший класик політекономії Д. Рікардо розвинув поняття “ефективність” і зробив спроби оцінки ефективності капіталу. Рікардо вперше використав термін “ефективність” не в значенні результативності, а як відношення результату до певного виду витрат. З цього часу поняття “ефективність” набуло статусу економічної категорії.

Подальша еволюція цього поняття ефективності була пов’язана з тим, що доводилось переглядати існуючі уявлення про те, що є “економічним ефектом”. Вченими-економістами були введені поняття абсолютної та порівняльної економічної ефективності. Пізніше як вихідну та основну категорію стали розглядати соціально-економічну ефективність. Такий вихід за вузько

економічні рамки змісту поняття “ефективність” вимагав введення нової критеріальної основи, при визначенні якої серед вчених до цього часу не спостерігається єдності думок.

Поняття ефективності розглядають у різних ракурсах. Зокрема, в економічній теорії виділяють такі види ефективності, як економічна, технологічна, організаційна, соціально-психологічна, правова, екологічна, фінансова ефективність [4].

Таким чином, у результаті еволюції поняття “ефективність” значно розширилось, вийшло далеко за рамки економічної науки, отримало значне поширення і застосовується до будь-якого виду діяльності.

У сучасному розумінні ефективність відображає комплекс природних, економічних, науково-технологічних, соціальних і політичних умов функціонування певної системи відносин. Таким чином, категорія ефективності банківського сектора через свою складність та багатогранності потребує розгляду як комплексного поняття, що включає ряд функціональних складових, поєднання та взаємозв’язок яких визначають його сутність. Це змушує розмежовувати ефективність на ряд видів і розкривати поняття кожного з них.

На нашу думку, слід виокремити економічну та соціальну ефективність банківської системи, котрі мають ряд різновидностей (рис. 1).

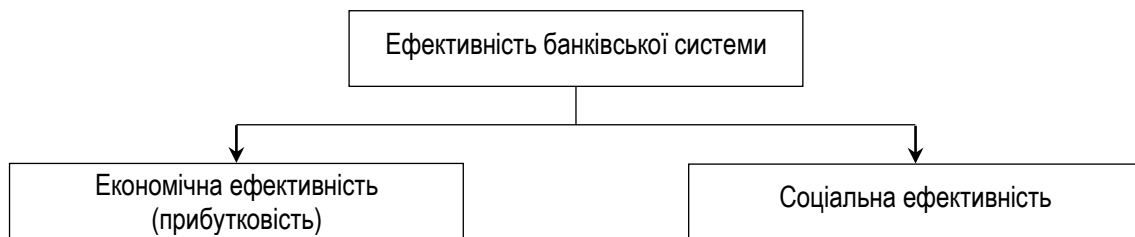


Рис 1. Складові ефективності банківської системи

Економічну ефективність банківської діяльності визначають:

1. Зовнішні чинники:

а) макроекономічні:

- рівень ВВП;
- рівень інфляції;
- рівень доходів населення;
- стійкість національної валюти;
- політична та соціально-економічна ситуація в країні;

б) нормативно-правові:

- досконалість законодавства;
- податкова політика держави.

2. Внутрішні чинники:

а) фінансові:

- активи (кредитно-інвестиційний портфель);
- зобов’язання (депозити фізичних та юридичних осіб);
- капітал;
- прибутковість діяльності;

- дохідність активів ROA;
- дохідність капіталу ROE;
- б) кадрові:
 - кількість працівників;
 - витрати на підготовку, підвищення кваліфікації персоналу;
- в) організаційні:
 - кількість банків та їх філій;
 - структура банківської системи;
- г) якісні:
 - ризики (особливо ризик ліквідності);
 - система фінансового моніторингу;
- г) вплив іноземного капіталу:
 - частка іноземного капіталу в капіталі банків;
 - кількість іноземних банків;
- д) конкурентоспроможності:
 - технологічні;
 - виробничі;
 - маркетингові;
 - організаційні.

Враховуючи вищеназвані фактори, *економічна ефективність банківської системи* – це результативність її функціонування як основної складової фінансової системи країни та адекватне здійснення нею своїх функцій під впливом макроекономічних, ринкових, правових, організаційних, кадрових, соціальних чинників.

Розглянемо докладніше поняття соціальної ефективності банківської системи.

Соціальна ефективність – це відповідність результатів діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства, інтересам окремої людини. Неухильне зростання соціального ефекту є кінцевою метою діяльності будь-якого підприємства, зокрема й банку. Саме рівень економічної ефективності функціонування банківського сектора, про яку йшлося раніше, слугує матеріальною і фінансовою базою для розв’язання більшості соціальних проблем. Однак, на відміну від економічної ефективності, соціальну ефективність значно важче оцінити. Причинами цього є відсутність науково обґрунтованої та загальновизнаної методики визначення її рівня, а також складність самих соціальних процесів.

Банківський бізнес існує не у вакуумі, а в певному соціальному середовищі. У соціально ефективній діяльності взаємодіють три сторони:

- держава;
- банки;
- суспільство.

Відповідно, можна виділити фактори, котрі діють від кожного суб’єкта і в сукупності впливають на соціальний ефект діяльності банківської системи

країни. Оскільки економічна та соціальна ефективність тісно пов'язані, є чинники, які впливають на них одночасно.

На нашу думку, на соціальну ефективність банківського сектора впливають:

1. З боку держави:

а) соціальна політика:

- реалізація соціальних програм;
- надання грантів, субсидій, матеріальної підтримки на вирішення конкретних соціальних проблем;

б) податкова політика:

певні пільги для банків, котрі займаються соціальними проектами;

в) фінансово-кредитна політика:

певні кредитні пільги для учасників соціальних проектів;

г) рейтингування:

стандарти ISO (9001-2000, 26000).

2. З боку банків:

а) репутація банківських установ;

б) виконання законодавчих (податкових та інших) зобов'язань:

- сплата податків;
- виплата заробітної плати тощо;

в) управління ризиками;

г) відповідальність перед клієнтами;

г) відповідальність перед партнерами та інвесторами;

д) екологічна відповідальність;

е) розвиток персоналу:

- тренінги, семінари;
- формування корпоративної культури тощо;

е) участь у соціальних проектах (наукових, освітніх тощо):

- їх кількість, якість, строковість, ефект від них;
- створення різноманітних фондів;

ж) соціальне партнерство;

з) соціальна звітність.

3. З боку суспільства:

и) довіра населення до банківської системи.

Важливими “посередниками” між цими трьома суб'єктами є громадські об'єднання та ЗМІ, основна функція яких – налагодження діалогу та співпраці між державою, банками та громадськістю.

Таким чином, при сукупній взаємодії всіх вищезазначених факторів і досягається соціальний ефект діяльності банківської системи.

Крім внеску у розвиток суспільства в соціальній, економічній та екологічній сферах, досягнення соціального ефекту відображається як на діяльності окремого банку, так і всієї банківської системи.

Результати соціально ефективної діяльності банку проявляються у:

- зростанні конкурентоспроможності банку;
- формуванні позитивного іміджу банку в очах суспільства;
- лояльності існуючих та потенційних клієнтів та власних працівників;
- залученні інвесторів;
- покращенні взаємовідносин з громадськістю та владою;
- підвищенні рівня корпоративної культури тощо.

Відповідно, соціально ефективна діяльність банківських установ у довгостроковій перспективі формує соціальну ефективність банківської системи країни.

На рівні банківської системи досягнення соціальної ефективності сприяє:

- зростанню конкурентоспроможності банківського сектора на міжнародному фінансовому ринку, залученню іноземних інвестицій;
- гармонізації стосунків між владою, бізнесом (у вигляді банківських структур) та суспільством;
- поступовому вирішенню багатьох соціальних проблем шляхом синергії банківського сектора, влади та громадських організацій;
- підвищенню довіри до банківського сектора;
- підвищенню ефективності діяльності у цілому.

Таким чином, *соціальна ефективність банківського сектора*, на нашу думку, – це відповідність результатів діяльності банківських установ основним соціальним потребам, цілям та інтересам суспільства та окремої людини, яка досягається через взаємодію банківської системи з державою та громадськістю і виявляється в соціальному ефекті для суспільства. Іншими словами, соціальна ефективність банківської системи – це міра цільових можливостей реального впливу банківської системи на характер і стан соціальних відносин та на їх зміни.

Слід наголосити, що питання соціальної ефективності банківської діяльності в Україні почали обговорювати протягом останніх трьох років. Основну увагу привернула проблема соціальної відповідальності банків перед суспільством, що полягає у добровільній ініціативі банку підвищувати добробут громади через відповідні підходи до ведення бізнесу [4, с. 3]. Сьогодні дане питання набуває все більшого резонансу. На міжнародному рівні розвитком та поширенням корпоративної соціальної відповідальності займаються ООН, Всесвітня бізнесова рада, Світова рада Компаній зі сталого розвитку, Організація економічної співпраці та розвитку та інші. Таким чином, бізнес усвідомлює необхідність переорієнтації своєї стратегії діяльності від “максимізації прибутку” до “вирішення соціальних проблем суспільства”.

Однак не варто ототожнювати соціальну відповідальність банків та соціальну ефективність банківського сектора. Соціальна відповідальність – це добровільна ініціатива кожного банку діяти на благо суспільства, це стратегія діяльності, на основі якої й будується соціальна ефективність банківської системи.

Тому на сьогодні необхідні такі заходи для досягнення вітчизняною банківською системою соціальної ефективності:

1. У першу чергу – стабілізація політичної та соціально-економічної ситуації в країні.

2. Налагодження співпраці банківських установ з владою (через громадські організації та ЗМІ) шляхом реалізації спільних соціальних програм та проектів.

3. Держава має створити середовище, в якому банки будуть мотивовані бути соціально ефективними (через удосконалення законодавчої та нормативно-правової баз, податкові та кредитні пільги тощо).

4. Розробка і впровадження системи управління якістю соціальної відповідальності банків, яка б містила стандарт соціальної відповідальності ISO 26000, звітність (соціальний звіт банку) і оцінку соціальних проектів, соціальний аудит.

5. Відкрита, прозора та соціально спрямована діяльність банків з метою підвищення довіри населення до банківської системи.

Висновки. Дослідження ефективності банківської системи як сукупності економічної та соціальної ефективності дає, на нашу думку, можливість більш комплексно та всебічно дослідити, проаналізувати та оцінити те, наскільки банківська система задовольняє потреби суспільства, для якого вона функціонує. Ми визначаємо соціальну ефективність банківського сектора як відповідність результатів діяльності банківських установ основним соціальним потребам, цілям та інтересам суспільства та окремої людини, яка досягається через взаємодію банківської системи з державою та громадськістю і виявляється у соціальному ефекті для суспільства. Разом з поширенням принципів соціально відповідального ведення банківського бізнесу важливим чинником є реалізація багатьох заходів на державному рівні, на рівні банківської системи та окремого банку, що сприятиме досягненню соціального ефекту функціонування банківської системи України.

Список літератури

1. Воробей В. Г. Корпоративна соціальна відповідальність чи вигода? [Текст] / В. Г. Воробей // Києво-Могилянська Бізнес Студія. – 2005. – № 10.
2. Котлер Філіп. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Філіп Котлер, Ненсі Лі [Текст] : пер. з англ. С. Яринич. – К. : Стандарт, 2005. – 302 с.
3. Куліш А. Соціальна відповідальність бізнесу в банківській сфері у запитаннях і відповідях [Текст] / А. Куліш. – К., 2007. – 80 с.
4. Рожок О.А. Аналітичні методи обґрунтування ефективності функціональних управлінських рішень [Текст] / О.А. Рожок // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 4(46). – С.126-131.
5. Elkington John. Cannobals With Forks [Text] : The Triple Bottom Line of 21st Century Business. – Stony Creek, CT. – New Society Publishers, 1998
6. Freeman Edward R. Strategic management [Text] / Edward R. Freeman: A stakeholder approach. – Boston : Pitman, 1984.
7. <http://www.wbcsd.ch> [Електронний ресурс].
8. <http://www.bsr.org> [Електронний ресурс].
9. <http://www.unglobalcompact.org> [Електронний ресурс].
10. <http://www.corporate-citizen.org.ua> [Електронний ресурс].
11. <http://innovations.com.ua> [Електронний ресурс].

Summary

The concept of “social efficiency of banking sector” is considered, complex of its constituents and influence on the banking system functioning is examined. It is suggested to consider both social and economic efficiency as constituents of banking sector efficiency. Recommendations are offered in relation to increasing social efficiency in the banking sphere.

Отримано 24.09.2008